

16. NMIU. – Kolekcijna opys №833 Stanovlennja ta rozvytok professionyjnoho sportu nezaleznoi' Ukraïny (materialy FK «Shahtar»).

17. NMIU. – Kolekcijna opys №850 Fizychna kul'tura ta sport (100–richchja stvorennja Kyi'vs'kogo Olimpijs'kogo komitetu ta provedennja I Vseukrai'ns'koi' Olimpiady v m. Kyjevi). 2013 r.

Sribnaya M. A., Ph.D., a leading researcher at the Department of «Ukraine in the 1990s. – early XXI century», National Museum of History of Ukraine (Ukraine, Kiev), homylyu@ukr.net

The collection of materials from the sports achievements of Ukraine in the collection of the National Museum of Ukrainian History

Based on the stock collections of the National Museum of History of Ukraine studied and analyzed the athletic performance of athletes in Ukrainian XX–XXI centuries. The study can reveal the contribution of Ukrainian athletes in raising the image of our state.

Keywords: Olympic Games, Paralympic Games, National Museum of History of Ukraine, National Olympic Committee of Ukraine, athletics, gymnastics, football.

Срибная М. А., кандидат исторических наук, ведущий научный сотрудник отдела «Украина в 1990–х гг. – начала XXI в.», Национальный музей истории Украины (Украина, Киев), homylyu@ukr.net

Коллекция материалов из спортивных достижений Украины в сборнике Национального музея истории Украины

На основе фондовой коллекции Национального музея истории Украины изучены и проанализированы спортивные достижения украинских спортсменов в XX–XXI вв. Исследование позволяет раскрыть вклад украинских спортсменов в подьеме имиджа нашего государства.

Ключевые слова: Олимпийские игры, Паралимпийские игры, Национальный музей истории Украины, Национальный олимпийский комитет Украины, легкая атлетика, художественная гимнастика, футбол.

* * *

УДК 632.95

Семененко М. Г.,
аспірант кафедри історії України та суспільних дисциплін, Черкаський державний технологічний університет (Україна, Черкаси), ascp_ua@bk.ru

ВЛИВ ХІМІЧНИХ ПРЕПАРАТІВ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУВАЛИСЯ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УРСР, НА ЖІНОЧЕ ЗДОРОВ'Я

Стаття стосується шкідливого впливу хімічних препаратів на здоров'я працівниць сільського господарства УРСР та, з огляду на це, урядові заходи з охорони жіночої праці. Використовуючи періоджерела та тогочасні публікації з питань валеології та гігієни праці, автор наводить переконливі докази того, що трудовий процес в радянському сільському господарстві не завжди відповідав анатомо-фізіологічним і психологічним особливостям жіночого організму, нерідко завдаючи непоправної шкоди біологічним (неродусім – репродуктивній) функціям.

Ключові слова: жіноча праця в УРСР, сільське господарство, хімічні препарати, охорона праці.

Однією з актуальних проблем на сучасному етапі розвитку суспільства є дослідження впливу хімічних препаратів, які використовувались в сільському господарстві на здоров'я населення. Цікавою та невідомою сторінкою історії є вплив хімічних препаратів на здоров'я жінок саме в УРСР.

Окреслена проблема не була предметом спеціального дослідження, проте окремі положення містяться в спільній публікації Ю. І. Кундієва та М. Ю. Подліняєва [1], а також в працях Ю. С. Кагана [2], Ю. І. Кундієв [3], Л. І. Медведя [4] та інших. У зв'язку з цим, метою пропонованої статті є розгляд впливу хімічних препаратів, які використовувались в сільському господарстві УРСР, на здоров'я жінок.

Велике соціально-економічне значення має оптимальне використання у виробництві трудового потенціалу жінок. Разом з тим, трудовий процес повинен відповідати анатомо-фізіологічним і психологічним особливостям

жіночого організму і не завдавати шкоди біологічним функціям, особливо функції материнства. У зв'язку з цим, багато досліджень медиків-гігієністів радянського та сучасного періоду присвячені саме вивченню впливу побічних ефектів виробничих факторів на репродуктивні функції жінок. Зрозуміло, що професійні та екологічні фактори можуть мати негативний вплив на статеві функції як жінок так і чоловіків. І на чоловіків, і на жінок можуть впливати шкідливі професійні та екологічні факторів, але на жіночий організм можуть впливати і деякі додаткові ризики для здоров'я, пов'язані з їх репродуктивною функцією.

Аналіз факторів, що впливають на репродуктивну функцію показує, що хімічний фактор є одним з основних. Зниження роботи репродуктивної система часто є наслідком дії токсичних хімічних речовин. Деякі хімічні речовини, які не мають ніякого ефекту на загальний стан здоров'я в цілому в певних дозах (концентрації) можуть викликати патологічні зміни в статевих залозах, або в ембріоні. Одним з серйозних чинників зниження репродуктивної функції у жінок є негативний вплив на їх організм пестицидів [5, с. 5].

Існують докази того, що пестициди, які потрапляють до жіночого організму можуть впливати на сексуальну функцію їх організму, а якщо вони проникають за плацентарний бар'єр, то можуть вплинути і на плід.

Крім того слід розглядати небезпеку пов'язану з наслідками накопичення хімічних речовин (наприклад, хлорорганічних пестицидів) для здоров'я немовлят через грудне молоко матері. Такі речовини, як хлор-, фосфор- та ртутьорганічні сполуки і карбамітні пестициди мають властивість накопичуватися. При потрапленні до організму, вони впливають на нервову систему, ендокринну систему, печінку і т.д. Це, в свою чергу, впливає на подальший розвиток і характер порушень конкретних жіночих функцій [6, с. 120].

Крім того, слід звернути увагу на властивість хімічних речовин накопичуватися в тканинах плоду. Дослідження показали, що рівень цих речовин в тканині плоду може перевищувати концентрацію аналогічних речовин в тканинах матері; ДДТ, гексахлорциклогексан (ГХЦГ), і гранозан були знайдені в пуповинній тканині, навколоплідних водах і печінці з мертворождалих.

Аналіз численних даних дозволив скласти список деяких з пестицидів, які мають потенційну тератогенну дію, а саме: карбеназим, діазинн, хлортал, дінокап, кепон, малатіон, мірекс, метил-паратіон, монолінурон, паратіон, паракват, диптрекс, фосмет і рогор. Крім того пестициди можуть бути включені також до списку чинників, які викликають особливу заклопотаність у зв'язку з можливими ознаки віддалених генетичних наслідків [6, с. 121].

Саме тому для більш повного і більш об'єктивного розуміння загроз для здоров'я сільського населення, які таїла в собі хімізація сільського господарства УРСР в кінці 50-х – 60-х роках ми більш детально зупинимося на впливі хімічних препаратів на здоров'я жінки-працівниці сільського господарства.

В 1983 році були опубліковані дані отримані в результаті досліджень проведених Київським науково-дослідним інститутом гігієни праці та профзахворювань. Об'єктом дослідження були жінки, які проживали в 15 населених пунктах 12 областей Української РСР.

Господарства, в яких працювали жінки, спеціалізувалися на виробництві цукрових буряків та м'ясо-молочному скотарстві.

Методом суцільної вибірки було обстежено 6268 жінок у віці 18–60 років в тому числі 1458 – постійно працювали протягом усієї трудової детальності і буряківництві, 732 – на тваринницьких фермах, 710 службовців, 1223 – жінки, які працювали як в буряківництві, так і в тваринництві [5, с. 3].

Під час дослідження умов праці зверталася увага на температуру, вологість і рух повітря, застосування хімічних речовин, запиленість повітря. Всі жінки пройшли медичне обстеження. При цьому особливу увагу було приділено гінекологічним розладам. Темпи тимчасової непрацездатності були проаналізовані відповідно до історії хвороб за попередні 3 роки [5, с. 5].

Хоча дослідження і проводилося на початку 80-х років але воно є цікавим і нам, адже значна частина жінок які пройшли анкетування працювали в сільському господарстві і в період з кінця 50-х – 60-х роках минулого століття.

Під час дослідження були встановлені основні санітарно-гігієнічні умови праці та їх вплив на здоров'я жінки – працівниці сільського господарства.

Жінки, які працювали на тваринницьких фермах, зазвичай були зайняті в професіях доярки, телятниці, свинарки.

В обов'язки доярки входило забезпечення худоби кормами, напування, доїння з попередньою підготовкою тварин, миття посуду і доїльних апаратів (при механізованому доїнні), підготовка корів до отелу, прийом новонароджених та догляд за молодняком, як правило, до двотижневого терміну. Поголів'я худоби, яке обслуговує одна доярка при ручному доїнні, коливається від 16 до 20 корів, при механізованому – 40–50.

Телятниці здійснюють годування, напування, чищення телят, прибирання стійл, миття посуду, побілку годівниць, допомога ветеринарним працівникам у проведенні профілактичних заходів і лікування тварин. В окремих випадках телятниці виконують також вантажно-розвантажувальні роботи при доставці кормів і підстилки в телятники. Одна працівниця обслуговує від 30 до 80 телят [5, с. 6].

Виробничий цикл у свинарстві складається з трьох основних етапів: догляд за свиноматками та вирощування порослят до відлучення від матки; вирощування порослят до чотиримісячного віку; дорощування молодняку до реалізації або передачі їх у групи відтворення. Обов'язки свинарки визначаються етапом виробничого циклу. При догляді за тваринами, поставленими на відгодівлю, свинарка готує корми і роздає їх (якщо немає кормоцеху), напуває тварин, чистить і прибирає верстати, годівниці, поїлки, зважає свиней, підтримує чистоту в приміщенні і виганяє тварин на прогулянку. Одна працівниця обслуговує на відгодівлі 50–70 голів, на маточниках – до 30 свиноматок і 180 голів молодняку [7, с. 147].

Серед виробничих факторів на тваринницьких фермах несприятливий вплив на організм створюють такі фактори, як забруднення повітря робочої зони мікроорганізмами, пилом тваринного і рослинного походження, підвищені концентрації аміаку, істотне фізичне навантаження, вимушена робоча поза. 80,4 % жінок контактують з комбікормами, в тому числі 51,5 % – постійно, 25,8 % – зрідка [7, с. 148].

На обстежених господарствах істотно відрізнявся рівень механізації праці жінок-тваринників. Ступінь механізації робіт, виконуваних доярками, коливається від 42 до 95 %; телятницями – від 33 до 87 %, свинарками – від 33 до 77%. У зв'язку з відмінностями в рівні механізації значно коливається величина одноразово вантажу (5–20 і більше кг), а також сумарне навантаження за зміну (2–6 тонн) [5, с. 7].

Виробничий мікроклімат у приміщеннях тваринницьких ферм в холодний період року характеризується температурними перепадами (від –4–6 до –15°C), нерідко підвищеною відносною вологістю (76–98 %) і рухливістю повітря (0,1–2,5 м/с). Ці особливості обумовлені, в основному, відсутністю теплових завес і малою ефективністю аерації приміщень. Джерелом пилу в свинарниках, корівниках, телятниках є підстилка, (солома, тирса, гній), ґрунтовий пил з коренеплодів, сипучі корми. У літній період параметри виробничого мікроклімату визначаються, в основному, коливаннями зовнішніх метеоумов [7, с. 148].

Тривалість робочого дня в обстежуваних господарствах різна і коливається від 8 до 10 годин, що, в основному, пов'язано з рівнем механізації, забезпеченістю кадрами.

Результати обстежень свідчать про часткову або повну відсутності на фермах приміщень для санітарно-побутового обслуговування. В окремих господарствах не завжди приділялась належна увага організації доставки робітниць на віддалені ферми, що тягло за собою додаткове фізичне навантаження, пов'язане з пересуванням до місця роботи і з роботи [5, с. 9].

Таким чином головними факторами які впливали на здоров'я жінок-тваринниць були: забруднення повітря робочої зони мікроорганізмами, пилом тваринного і рослинного походження, підвищені концентрації аміаку, істотне фізичне навантаження, вимушена робоча поза і вони зовсім чи практично повністю на зазнавали впливу хімічних речовин.

Серед виробничих факторів у праці жінок-буряківників, несприятливий вплив на організм можуть надавати пил, хімічні речовини, фізичне навантаження, а також вимушена робоча поза.

Польові роботи раною весною і пізньою осінню здійснюються в умовах знижених температур, нерідко високої відносної вологості і рухливості повітря, а в теплий період – в умовах інтенсивної сонячної радіації і високих температур повітря [9, с. 178].

Більшість жінок-буряківників (62 %) протягом 3–5 місяців контактують з пестицидами. Робітниці періодично залучаються до виконання підготовчих виробничих операцій з хімічного захисту рослин: протруювання насінневого матеріалу, калібрування насіння, приготування сумішей мінеральних добрив з пестицидами та ін. У цих умовах буряківники контактують з хлор-, фосфор-, ртутьорганічними та іншими пестицидами, мінеральними добривами та їх інгредієнтами (аміак, окиси азоту, фосфорний ангідрид та ін.) Має місце вплив зернового та ґрунтового пилу, порошкоподібних мінеральних добрив.

У передпосівний період у робітниць рілничих бригад найбільш несприятливі умови праці виникають при використанні для передпосівної обробки насіння гранозану, а також при подрібненні і змішуванні мінеральних добрив. Концентрації протравлювача і мінеральних добрив при проведенні підготовчих

робіт у передпосівний період нерідко перевищували граничнодопустимі концентрації [10, с. 11].

Ранньою весною використовувалися ґрунтові гербициди (трихлорацетат натрію, роніть, ептам, ленацил та ін), потім, одночасно з сівбою насіння, обробленого тетра-метилтіурамдісульфідом (ТМТД), вносилися мінеральні добрива (суперфосфат, аміачна селітра, хлорат калію з додаванням технічного 12 % дусту гексахлорану). Крім того в 60-х роках доволі часто при сівбі в ґрунт почали вносити інсектициди широкого спектру дії у вигляді гранул. Важливою операцією з гігієнічної точки зору було підживлення сходові рідкими азотними добривами, зокрема, аміачною водою, у міру необхідності – обробка посівів цукрових буряків фосфорорганічними сполуками (фосфамід, метафо, базудін та ін.) Накопичені в поверхневому шарі ґрунту пестициди та їх продукти перетворення в результаті випаровування, а також з частинками пилу створювали ризик вторинного забруднення повітря робочих зон.

Результати досліджень показали, що 38,7 % жінок в процесі виконання виробничих операцій працювали з вантажем 5–20 і більше кг з сумарним часом 1–1,5 год.

За ступенем тяжкості працю жінок-буряківників відносять до 2-ї – 3-ї категорії (середньої тяжкості, важкої), що обумовлено в тому числі розмірами площ оброблюваної культури, закріпленими за однією колгоспницю, складовими в різних господарствах від 1 до 8 га.

Робота в буряківницях, в основному, однозмінна. Тривалість робочого дня 8 годин, в період сівби та збирання культури має місце його подовження [5, с. 11].

З вище сказаного стає зрозумілим, що на здоров'я жінок зайнятих в буряківництві головними факторами, які впливали на стан здоров'я були: пил, хімічні речовини, фізичне навантаження, а також вимушена робоча поза. До того ж слід відзначити, що контакт буряківниць з пестицидами та мінеральними добривами був доволі суттєвим.

Під час дослідження було встановлено, що поширеність і частота порушень специфічних функцій і гінекологічних захворювань серед буряківників і тваринників в більшості відповідає існуючим рівням захворюваності, характерним для сільського населення в цілому.

Порушення менструацій і циклу протягом усього дітородного періоду у буряківників і тваринників розвиваються однаково часто і суттєво не відрізняються при порівнянні з сільським населенням в цілому. Більша частина порушень виникала після пологів або абортів. Порушення менструацій і циклу, причини яких залишилися незрозумілими, складають приблизно 0,33. Число жінок з порушеннями менструальної функції в момент огляду не перевищувало 2,0% [5, с. 14].

Як показали спостереження, незалежно від професії, більше половини жінок старше 40 років страждали патологічним клімаксом. Об'єктивні зміни, на тлі безлічі різноманітних скарг у хворих клімаксом невеликі, і, в основному, відповідали віковим [5, с. 14].

Менопауза (припинення менструацій) у жінок сільської місцевості незалежно від професії, наставала в середньому в $48,3 \pm 0,13$ років. Таким чином, репродуктивний період, в якому жінки можуть вагітніти, у всіх професійних групах приблизно однаковий.

Результати дослідження дітородної функції показали, що робота жінок у тваринництві не робить істотного впливу

на перебіг і результати вагітності. Частота мимовільних викиднів, передчасних пологів у жінок, що працювали в одні і ті ж роки в тваринництві нижча ніж у жінок задіяних при вирощуванні буряків. В той же час відмічалось поступове, з кожним десятиліттям, збільшується випадків мимовільних викиднів, передчасних пологів у жінок в усіх галузях сільського господарства.

Рівень гінекологічних захворювань у жінок які працювали в буряківництві і в тваринництві загалом був однотипним і не має суттєвих відмінностей у зв'язку з професією. Більше половини складали захворювання (кольпіт, ендометрит, ерозія шийки матки, поліп цервікального каналу і т. д.), які можуть бути ліквідовані в короткий термін. Поширеність окремих гінекологічних захворювань має певну професійну обумовленість. У тваринників частіше мають місце ерозії шийки матки, запалення внутрішніх статевих органів, безпліддя. У буряківників переважають опущення і випадіння матки, піхви, патологічний клімакс [5, с. 16].

Отже відштовхуючись від результатів досліджень проведених Київським науково-дослідним інститутом гігієни праці можна говорити про те, що на відміну від жінок зайнятих в тваринництві пестициди та мінеральні добрива, з якими доводилось працювати жінкам які вирощували буряки мали негативний вплив на їх жіноче здоров'я, зокрема вони впливали на частоту викиднів та передчасних пологів, а також були одним з факторів розвитку безпліддя.

Загрозу для жіночого здоров'я пестициди створювали і в тепличному господарстві. Аналізи показників, які характеризують напруженість трудового процесу робітниць захищеного ґрунту показують, що працівницями теплиць виконувалося багато агротехнічних операцій (проріджування, пасинкування, сортування, підготовка робочих розчинів пестицидів, процес обприскування та ін.), які вимагали від робітниць значного психоемоційного напруження, у зв'язку з характером виконуваної роботи, монотонності навантажень, змінності, тривалості робочого дня та інших факторів. При цьому застосування пестицидів широкого спектру дії, а також специфічні умови мікрокліматичних умов теплиць виступають обтяжливою обставиною. Вирощування овочевих культур в штучно створених умовах передбачало використання в закритому ґрунті різноманітних хімічних препаратів: добрив, стимуляторів росту, дезінфікуючих речовин, пестицидів. Для боротьби з шкідниками і хворобами овочів проводиться дезінфекція теплиць і парників, стерилізація ґрунту, здійснювалося протруювання насіння, обробка рослин пестицидами протягом усього періоду вегетації [11, с. 54].

Обробка рослин проводилася з моменту появи шкідників або хвороби кожні 7-14 днів, як правило, комбінованими розчинами фунгіцидів.

При цьому, як показують дані отримані під час досліджень проведених рядом медиків-гігієністів концентрація пестицидних препаратів в теплицях коливається в широких діапазонах. Так, в момент застосування пестицидів утримання їх у 10-15 разів перевищує встановлені ГДК. Внаслідок герметичності тепличних споруд, особливо плівкових, слабкою рухливості в них повітря, інтенсивного випаровування в умовах нагріваючого мікроклімату створювалися умови для тривалого утримання отрутохімікатів в робочій зоні. Було встановлено, що зниження концентрації пестицидів

в тепличних спорудах до рівня ГДК відбувається протягом тривалого часу (24-72 години) [12, с. 17].

Серед гінекологічних патологій доброякісні пухлини матки, запальні захворювання статевих органів, порушення менструального циклу, опущення і випадання статевих органів, безпліддя виявлялися частіше ніж в жінок-тваринниць. Так запальні захворювання жіночих статевих органів зустрічались у тепличниць у 7,5 раз частіше, порушення менструального циклу, яке призводило до анемізації виявлялося приблизно у 39% робітниць теплиць, при 3% у тваринниць. Була виявлена висока частота як первинного, так і вторинного безпліддя у 20% тепличниць (1% у тваринниць) і так. далі.

Крім того було виявлено закономірність, що зі зростанням стажу роботи в теплицях у жінок зростали і показники загальної захворюваності та гінекологічні патології [13, с. 24].

Аналіз матеріалів перебігу вагітності, пологів та післяпологового періоду робітниць тепличних господарств у порівнянні з жінками зайнятими в інших галузях сільського господарства характеризувалися рядом ускладнень і особливостей. Серед жінок, які працювали в теплицях значно частіше фіксувалися випадки самовільних викиднів. Частиною в цієї категорії жінок були і інші ускладнення при пологах, такі як гестозами різного ступеня тяжкості, вагітність на тлі анемії, пієлонефрити та інші. Вчені-гігієністи відмічають, що одним з факторів, який міг викликати розвиток таких ускладнень був хімічний.

Підсумовуючи вище сказане слід сказати, що широка хімізація сільського господарства УРСР в кінці 50-х – 60-х роках минулого століття несла в собі загрозу для здоров'я жінки – працівниці сільського господарства. Особливу небезпеку шкідливий вплив пестицидів та мінеральних добрив становив для репродуктивної системи жіночого організму. Отрутохімікати часто ставали причиною таких ускладнень дітородної функції як порушення менструального циклу, викидні, передчасні пологи та безпліддя. В першу чергу це стосувалося працівниць галузей рослинництва, як закритого так і відкритого. В той час як в жінок, які працювали в тваринництві і не мали постійного контакту з отрутохімікатами такі ускладнення зустрічались дещо рідше і мали іншу природу.

Список використаних джерел

1. Кіндієв Ю. І. Гігієнічна оцінка індивідуальних захисних засобів при роботі з деякими отрутохімікатами в сільському господарстві / Ю. І. Кіндієв, М. Ю. Подліняєва // VI з'їзд гігієністів, епідеміологів, мікробіологів та інфекціоністів УРСР: Тези допов. – К., 1959. – С. 42.
2. Каган Ю. С. Гігієна труда при примененіи системных фосфорорганических инсектицидов / Каган Ю. С., Кундієв Ю. І., Троценко М. А. // Гігієна и санитария. – 1958. – № 6. – С. 25–32.
3. Кундієв Ю. І. Индивидуальная защита при работе с ядохимикатами в сельском хозяйстве / Ю. І. Кундієв, М. Е. Подліняєва // Фельдшер и акушерка. – 1963. – № 8. – С. 6–9.
4. Медведь Л. И. Успехи и проблемы гигиены применения пестицидов / Л. И. Медведь // Гігієна применения, токсикология пестицидов и клиника отравлений. – 1971. – Вып. 9. – С. 5–14.
5. Профилактика гинекологических заболеваний и нарушений специфических функций у женщин, занятых в свекловодстве и на животноводческих фермах. – К.: Здоровье, 1983. – 19 с.
6. Влияние метаболизма пестицидов и путей поступления в организм на выраженность кумулятивного действия / Ю. І. Кундієв, Г. А. Войтенко, Г. А. Хохолькова, Л. Г. Александрова // Новые основы современных методов гигиенического нормирования химических веществ в окружающей среде: Матер. Всесоюз. конф. (Москва, 21-22 окт. 1970 г.). – М.: Здоровье, 1971. – С. 118-123. – Библиогр.: с. 123.

7. Гігієна и физиология труда женщин-работниц сельскохозяйственного производства / [Кундієв Ю. І., Навакатикян А. О., Охрименко Г. П., Дуцкая М. А.] // Влияние научно-технического прогресса на изменение характера женского труда в условиях социалистического общества: Тез. докл. Всесоюз. науч.-практ. конф. – Иваново. 1975. – С. 145–149.

8. Резник Я. Б. Общая гигиена применения ядохимикатов в сельском хозяйстве / Я. Б. Резник. – Кишинев: «Карта Молдовепьяскэ». – 1969. – 227 с.

9. Андреев В. К. Задачи химической промышленности в свете решений XXI съезда КПСС / В. К. Андреев // Химическая промышленность. – 1959. – № 1. – С. 1-5.

10. ЦДАВОУ України. – Ф. 5000 Міністерство хімічної промисловості УРСР. – Оп.1 – Спр. 169 Перспективний план основного направления дальнейшего развития химической и нефтеперерабатывающей промышленности Украинской ССР на 1966 – 1970 г. – 18-19.10.1966. – 54 арк.

11. Галенко В. С. Гигиеническая оценка условий труда в пленочных теплицах / В. С. Галенко // Гігієна труда и профзаболевания. – 1974. – № 4. – С. 54–56.

12. Золотникова Г. И. К вопросу о ранней диагностике и профилактике профпатологии пестицидной природы у тепличниц / Г. И. Золотникова // Гігієна труда и профзаболевания. – 1978. – № 12. – С. 15–18.

13. Дорофеев В. Некоторые актуальные вопросы охраны труда женщин в теплицах при применении пестицидов / Дорофеев В., Гавриченко А., Золотникова Г. // Гігієна труда и профзаболевания. – 1981. – № 3. – С. 22–24.

References

1. Kindiev YU. I. Gigenichna ocinka individual'nih zahisnih zasobiv pri roboti z deyakimi otrutohimikatami v sil's'komu gospodarstvu / YU. I. Kindiev, M. YU. Podlinyaeva // VI z'ezd gigenistiv, epidemiologiv, mikrobiologiv ta infekcionistiv URSR: Tezi dopov. – K., 1959. – S. 42.
2. Kagan YU. S. Gigena truda pri primenenii sistemnyh fosfororganicheskikh insekticidov / Kagan YU. S., Kindiev YU. I., Trocenko M. A. // Gigena i sanitariya. – 1958. – № 6. – S. 25–32.
3. Kindiev YU. I. Individual'naya zashchita pri rabote s yadokhimikatami v sel'skom hozyajstve / YU. I. Kindiev, M. E. Podlinyaeva // Fel'dsher i akusherka. – 1963. – № 8. – S. 6–9.
4. Medved' L. I. Uspekh i problemy gigeny primeneniya pesticidov / L. I. Medved' // Gigena primeneniya, toksikologiya pesticidov i klinika otravlenij. – 1971. – Vyp. 9. – S. 5–14.
5. Profilaktika ginekologicheskikh zabolovanij i narushenij specificheskikh funkcij u zhenshchin, zanyatyh v sveklovodstve i na zhivotnovodcheskikh fermah. – K.: Zdorov'e, 1983. – 19 s.
6. Vliyanie metabolizma pesticidov i putej postupleniya v organizm na vyrazhennost' kumulyativnogo dejstviya / YU. I. Kindiev, G. A. Vojtenko, G. A. Hohol'kova, L. G. Aleksandrova // Novye osnovy sovremennyh metodov gigenicheskogo normirovaniya himicheskikh veshchestv v okruzhayushchej srede: Mater. Vsesoyuz. konf. (Moskva, 21-22 okt. 1970 g.). – M.: Zdorov'e, 1971. – С. 118-123. – Bibliogr.: s. 123.
7. Gigena i fiziologiya truda zhenshin-rabotnic sel'skohozyajstvennogo proizvodstva / [Kindiev YU. I., Navakatikyan A. O., Ohrimenko G. P., Duckaya M. A.] // Vliyanie nauchno-tekhnicheskogo progressa na izmenenie haraktera zhenskogo truda v usloviyah socialisticheskogo obshchestva: Tez. dokl. Vsesoyuz. nauch.-prakt. konf. – Ivanovo. 1975. – S. 145–149.
8. Reznik YA. B. Obshchaya gigena primeneniya yadokhimikatov v sel'skom hozyajstve / YA. B. Reznik. – Kishinev: «Kartya Moldovepyaskeh». – 1969. – 227 s.
9. Andreev V. K. Zadachi himicheskoy promyshlennosti v svete reshenij HKKH cъezda KPSS / V. K. Andreev // Himicheskaya promyshlennost'. – 1959. – № 1. – S. 1-5.
10. CDAVOU Ukraini. – F. 5000 Ministerstvo himichnoi promisllovosti URSR. – Op.1 – Spr. 169 Perspektivnyj plan osnovnogo napravleniya dal'nejshego razvitiya himicheskoy i neftepererabatyvayushchej promyshlennosti Ukrainskoj SSR na 1966 – 1970 g. – 18-19.10.1966. – 54 арк.
11. Galenko V. S. Gigenicheskaya ocenka uslovij truda v plenochnyh teplicah / V. S. Galenko // Gigena truda i profzabolovaniya. – 1974. – № 4. – S. 54–56.
12. Zolotnikova G. I. K voprosu o rannej diagnostike i profilaktike profpatologii pesticidnoj prirody u teplichnic / G. I. Zolotnikova // Gigena truda i profzabolovaniya. – 1978. – № 12. – S. 15–18.
13. Dorofeev V. Nekotorye aktual'nye voprosy ohrany truda zhenshchin v teplicah pri primenenii pesticidov / Dorofeev V.,

Gavrichenko A., Zolotnikova G. // *Gigiena truda i profzabolevaniya*. – 1981. – № 3. – С. 22–24.

Semenenko M. G., graduate student of History and Social Sciences Ukraine Cherkassy State Technological University (Ukraine, Cherkassy), asdp_ua@bk.ru

Effect of chemicals used in agriculture, the Ukrainian women's health

The article concerns the harmful effects of chemicals on the health of agricultural workers of the USSR and, with this in mind, the government measures for the protection of women's work. Using the source and the then publications on valeology and health, the author presents compelling evidence that the labor process in Soviet agriculture has not always answered the anatomical and physiological and psychological characteristics of the female body, often causing irreparable damage to biological (mainly - reproductive) function.

Keywords: women's work in the USSR, agriculture, chemicals, labor.

Семененко М. Г., аспірант кафедри історії України і суспільних дисциплін, Черкаський державний технологічний університет (Україна, Черкаси), asdp_ua@bk.ru

Влияние химических препаратов, которые использовались в сельском хозяйстве УССР, на женское здоровье

Статья касается вредного воздействия химических препаратов на здоровье работниц сельского хозяйства УССР и, учитывая это, правительственные меры по охране женского труда. Используя первоисточники и тогдашние публикации по вопросам валеологии и гигиены труда, автор приводит убедительные доказательства того, что трудовой процесс в советском сельском хозяйстве не всегда отвечал анатомо-физиологическим и психологическим особенностям женского организма, нередко нанося непоправимый ущерб биологическим (прежде всего - репродуктивной) функциям.

Ключевые слова: женский труд в УССР, сельское хозяйство, химические препараты, охрана труда.

* * *

УДК 94(477):314

Хвіст В. О., кандидат історичних наук, доцент кафедри історії і політології, Національний університет біоресурсів і природокористування України (Україна, Київ), vika_hv@ukr.net

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕМОГРАФІЧНОЇ НАУКИ У ХХ СТ.

Досліджено наукові погляди вітчизняних учених з історії української демографії в ХХ столітті. Значний внесок у дослідження прогнозування динаміки зростання чисельності населення зробили українські вчені Ю. О. Корчак-Чепурковський, М. В. Птуха, А. П. Хоменко. Здобутки М. В. Птухи, його соратників та учнів розвивають і збагачують вчені Інституту економіки НАН України та ряду інших наукових і навчальних закладів. У 1980–1990-ті роки в Україні набуває розвитку теоретична демографія. Особлива увага приділена аналізу спроб осмислення предмета демографії як системи. Новим та перспективним напрямом стають також дослідження динаміки чисельності українців у світі, етнічний склад населення усієї національної території України – соціальної і змішаної; аналізу розвитку в розміщенні в Україні етнічних меншин. Отож, на початку минулого століття було покладено початок фундаментальним дослідженням проблем народонаселення в Україні, а з проголошенням незалежності демографічна наука розквітла різноманітними новими напрямів.

Ключові слова: демографія, наукові дослідження, демографічна наука, статистика, народонаселення, демореальність, демологія, демопроект, етнодемографія.

Вивчення народонаселення – першочергове завдання демографії, науки, яка досліджує закономірності відтворення населення. Загалом демографія в Україні пройшла тривалий, близько двох століть, період становлення як науки і саме в цей час було нагромаджено чимало оригінальних ідей і систематизовано значний практичний матеріал. Впродовж ХХ століття розвиток демографічної науки продовжується, з'являються серйозні теоретико-методичні праці; вдосконалюється демографічна статистика та методики демографічного аналізу і прогнозування; вводяться в науковий обіг нові

поняття; виокремлюються нові напрями демографічних досліджень, серед яких пріоритетними є етнонаціональні проблеми суспільно-політичного і соціально-економічного розвитку сучасної України. Аналіз вище означених аспектів розвитку української демографічної науки у ХХ ст. і є метою даної роботи.

На початку ХХ століття в Україні сформувалась ціла когорта вчених-демографів.

Корифеєм демографічної школи в Україні був М. В. Птуха – академік АН УРСР з 1920 року, член-кореспондент АН СРСР з 1943 року. У 1919 році очолив створений з його ініціативи Інститут демографії АН УРСР (1919–1938). У 1940–1950 роках очолював відділ статистики Інституту економіки АН УРСР, у 1944–1952 роках керував Відділенням суспільних наук УРСР.

М. В. Птуха працював над теоретичними і методичними проблемами демографії, яку розглядав як суспільну науку, що вивчає масові явища і процеси соціального життя. Обґрунтував ідею єдиної синтетичної таблиці, в якій були зведені результати вивчення інтенсивності і продовжуваності усіх демографічно значущих явищ і процесів протягом життя покоління. Розробив оригінальну методику побудови коротких таблиць шлюбності, народжуваності, смертності [5; 6; 7].

Видатним демографом був Ю. О. Корчак-Чепурковський – співробітник демографічного Інституту АН УРСР. Він займався розробкою і вдосконаленням демографічної статистики, а також методики демографічного аналізу і прогнозування, вивчення відтворення населення УРСР. Разом з А. П. Хоменком ним видано серію збірників матеріалів про відтворення населення УРСР. Корчак-Чепурковський зробив великий внесок у розробку методів побудови таблиць шлюбності та розлучення, народжуваності, смертності і продовжуваності життя людини. Крім того, ним розроблені методи виміру впливу смертності в окремих вікових категоріях, розрахунків темпів росту чисельності середньої продовжуваності життя, вплив окремих причин смерті на смертність у продуктивному віці, розрахунків темпу зростання чисельності і вікового складу проживаючих у стабілізованому населенні з постійним рівнем міграції, перспективних розрахунків населення з застосуванням комбінованої таблиці доживання вікової інтенсивності міграції та ін. [3].

Вказані проблеми розробляв і А. П. Хоменко, який керував в Україні проведенням Всесоюзного перепису населення 1926 року і на основі її результатів опублікував працю.

Основний напрям наукової діяльності А. П. Хоменка становило вивчення демографічного розвитку і його прогнозування. Значну увагу приділяв дослідженню проблем сім'ї та відтворення населення [15].

Здобутки М. В. Птухи, його соратників та учнів розвивають і збагачують вчені Інституту економіки НАН України та ряду інших наукових і навчальних закладів.

Одним із відомих демографів в сучасній Україні була доктор економічних наук, професор В. С. Стешенко. Значна кількість її праць присвячена концептуально-методологічним принципам демографії як науки [10; 11; 13; 14].

В. С. Стешенко є співавтором праць, в яких багатопланово розкривається суть концепції національної демографії в Україні та демографічних перспектив України в ХХІ столітті [12, с. 3–42].